

Мистецтво та Освіта

НАУКОВО-
МЕТОДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

№2(84)2017

ISSN 2308-8885

♦ ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА ♦ ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ♦

дмт

Засновники: Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України.
Журнал включено до переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата в галузі педагогічних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.03.2016 р., № 241).
Рекомендовано вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 5 від 24.04.2017 р.)

Редакційна рада: Бех І.Д., Kamiшин В.В., Сухомлинська О.В.

Редакційна колегія: Рагозіна В.В. (голова), Комаровська О.А., Коновець С.В., Масол Л.М., Миропольська Н.Є., Шайгозова Ж.Н., Шевнюк О.Л., Школяр Л.В., Чембержі М.І.

ЗМІСТ		CONTENTS	
Черкасов В. Ф.	Основні тенденції інтеграції музично-педагогічної освіти України до Європейського освітнього простору	2	V.F.Cherkasov Major Trends of Integration of Musical and Pedagogical Education of Ukraine into the European Educational Space
Медвідь Т.О.	Еволюція загальної музичної освіти в Україні (друга половина XX - початок XXI століття)	7	T.O. Medvid Evolution of General Music Education in Ukraine (in the Second Half of the XX - the Beginning of the XXI Century)
Шевченко О.В.	Охорона дитячого голосу	10	O.V. Shevchenko Protection of a Child's Voice
Гумінська О.О.	Система Кервена-Кодая: розвиваємо ладове відчуття	14	O.O. Huminska Curwen-Kodaly System - Developing Fret Sensing
Лобач О.О.	Музично-дидактичні ігри в початковій школі	19	O.O. Lobach Musical and Didactic Games in Primary School
Ільчук Л.П.	Формування інтересу учнів до дзвонарства	24	L.P. Ilchuk Formation of Students' Interest in Bell Ringing
Джафарова О.С.	Изучение понятий изобразительного искусства в контексте познания законов природы	29	O.S. Dzharafarova Learning of Fine Art Concepts in the Context of Understanding of the Laws of Nature
Лемешева Н.А.	Педагогічні умови формування предметних і міжпредметних компетентностей учнів 5-7-х класів засобами образотворчого мистецтва	35	N.A. Liemesheva Pedagogical Conditions of Formation of Subject-Matter Competence and Interdisciplinary Competence of Students of 5-7 Grades by Means of Fine Art
Батієвська Т.В.	Вимоги до програмно-педагогічних засобів навчання образотворчого мистецтва	39	T.V. Batievska Requirements to the Program and Pedagogical Means Providing Educational Process of Fine Art
Андрич В.І.	Мистецтво вишивки: традиції виготовлення мережки	42	V.I. Andrych Embroidered art: Traditions of Hemstitching
Ратко М.В.	Архітектурні шедеври стародавнього міста Пагана	47	M.V. Ratko Architectural Masterpieces of the Ancient City of Pagan
Грищенко Ю.В.	Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього: життєві імперативи вченого-філософа	54	Yu.V. Hryshchenko Scientific Heritage of Academician Ivan Ziazun in Present Days and Future: Life Imperatives of Scientist and Philosopher
Черкасов В. Ф.	Мистецькі заходи у Кропивницькому	56	V.F.Cherkasov Art Events in Kropyvnytskyi City
Міняйло О.О.	Японські сади з українською душею	57	O.O. Minailo Japanese Gardens with Ukrainian Soul
Аннотации		59, 61	Abstract

Третій варіант. Школярі перетворюються на музичних редакторів і добирають відповідні музичні твори до улюблених віршів, оповідань, казок, вивчених на уроках читання, літератури, самостійно прочитаних.

Четвертий варіант. Учні стають режисерами й створюють із творів нові музичні цикли, сюїти, вигадують сценарії майбутніх мультфільмів чи кінофільмів. Можна застосовувати музичні твори, вивчені в попередні роки, прослухані по радіо чи телебаченню, ті, які учні мають у власній фонотеці тощо.

«Вернісаж». Мета: закріпити знання засобів музичної виразності. Учителю пропонує дітям в образній формі виразити й намалювати відомі їм засоби музичної виразності (темпо, тембр, динаміку, гармонію, лад, фактуру, регістр, штрихи, мелодію, ритм тощо), але не підписувати назву картини, щоб однокласники самі розкрили задум кожного автора.

Таким чином, з огляду на вікові можливості і специфіку уроку музичного мистецтва, вважаємо гру одним із найдоцільніших методів у початковій школі. Оскільки урок музики має виконувати низку педагогічних, виховних і розвивальних завдань з метою набуття учнями предметних компетентностей, важливо домірно поєднувати активну виконавську й творчу діяльність вихованців, спонукати до комунікації на мистецькі теми, що є складним завданням, враховуючи одноденний урок у школі. Музично-дидактичні ігри вирішують комплексні завдання і надзвичайно функціональні – йдеться і про загальний, і про музичний розвиток дитини. Види музично-дидактичних ігор – виконавські, творчі, слухацькі й теоретичні – дозволяють зробити урок максимально цікавим, насиченим, змістовним і організувати активну діяльність самих учнів, що створюватиме атмосферу радості й впливатиме на мотивацію школярів у пізнанні музичного мистецтва.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у систематизації та класифікації ігор, що належать до іншого виду педагогічних технологій, – комп'ютерних, інтерактивних та психотерапевтичних – та їх використання в різних ланках мистецької освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Букреева Г. Б. Цікава музика. Музично-дидактичні ігри. 5–8 класи [Текст] : навч. посібник для учнів основної школи / Г. Б. Букреева. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 104 с.
2. Дорошенко Т. В. Ігри у навчанні музики [Текст] / Т. В. Дорошенко // Початкова школа. – 1996. – № 9. – С. 38–41.
3. Кононова Н. Г. Музыкально-дидактические игры для дошкольников: Из опыта работы [Текст] / Н. Г. Кононова. – Москва : Просвещение, 1982. – 96 с.
4. Лобач О. О. Музично-дидактичні ігри в школі [Текст] : метод. реком. / Олена Лобач. – Полтава : ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2001. – 48 с.
5. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика: [монографія] / Ольга Лобова. – Суми : ВВП «Мрія», 2010. – 516 с.
6. Надолинская Т. В. Подготовка будущих педагогов к игровому моделированию интегративных уроков музыки в начальной школе [Текст] : монография / Т. В. Надолинская. – Ростов н/Д. : РГПУ, 2006. – 268 с.
7. Семенов В. Г. Дидактическая игра как форма обучения. Современный урок [Текст] / В. Г. Семенов // Советская педагогика. – 1989. – № 3. – С. 61–65.
8. Сулаева Н. Мистецька гра від А до Я [Текст] : посібник для вчителів / Наталія Сулаева, Марія Лещенко. – Полтава : ПДП імені В. Г. Короленка, 1998. – 120 с.

REFERENCES:

1. Bukrieva, N. B. (2003). *Tsikava muzyka. Muzychno-dydaktychni hry. 5–8 klasy* [Interesting music. Music and didactic games. Grades 5–8]. Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan.
2. Doroshenko T. V. (1996). *Hry u navchanni muzyky* [Games in teaching music]. Pochatkova Shkola, 9, 38–41.
3. Kononova, N. H. (1982). *Muzychno-dydaktycheskie igry dlia doskolnikov: Iz opyta raboty* [Musical and didactic games for preschoolers: From work experience]. Moscow: Prosveshchenie.
4. Lobach, O. O. (2001). *Muzychno-dydaktychni hry v shkoli* [Musical and educational games in school]. Poltava: PDPU imeni V. H. Korolenka.
5. Lobova O. V. (2010). *Formuvannia osnov muzychnoi kultury molodshykh shkolariv: teoriia ta praktyka* [Formation basics of musical culture of younger students: theory and practice]. Sumy: VVP «Mriia».
6. Nadolnskaia, T. V. (2006). *Podgotovka budushchikh pedagogov k igrovomu modelirovaniu integrativnykh urokov muzyki v nachalnoi shkole* [Training of future teachers to the game simulation of integrative music lessons in primary school]. Rostov-on-Don: RGPU.
7. Semenov, V. G. (1989). *Didakticheskaia igra kak forma obucheniia. Sovremennyi urok* [Didactic game as a form of teaching. Modern Lesson]. Sovetskaiia Pedagogika, 3, 61–65.
8. Sulaeva, N., & Leshchenko, M. (1998). *Mystetska hra vid A do Ya* [Art game from A to Z]. Poltava: PDPi imeni V. H. Korolenka.

Стаття надійшла до редакції 28.02. 2017 р.

Актуалізовано проблему формування інтересу учнів основної школи до мистецтва дзвонарства. Виокремлено складові формування інтересу школярів до дзвонарства: ознайомлення зі складовими дзвонарської культури та їх відображенням у мистецтві; збагачення музичних вражень шляхом формування навичок сприймання композицій дзвонарів; розвиток творчої активності учнів у процесі створення елементарного музичного супроводу на дзвониках чи бубонцях. Розглянуто використання різних методів і форм роботи з підлітками на уроках і в позаурочній роботі з метою формування в учнів інтересу до дзвонарства, подано методичні рекомендації вчителям музичного мистецтва.

Ключові слова: інтерес учнів до дзвонарства, учні 5–7 класів, форми і методи.

Сучасні реалії життя загострюють увагу до виховання підлітків, що зумовлено потягом багатьох із них до жорстоких комп'ютерних ігор, відсутністю імунітету проти засилья зневаги до людської особистості, наркоманії, злочинності. Усе це вимагає активної протидії, вагомим чинником стає підвищення якості навчально-виховної роботи з розвитку духовності підростаючого покоління у взаємодії сім'ї та закладів освіти. Одним із дієвих засобів всебічного розвитку особистості є церковне дзвоніння, мистецтво гри на дзвонах, яке мало значний вплив на розвій української культури.

Нині в Україні відроджується дзвонарство, відчувається потреба дослідити його давні традиції, навчитися сприймати семантику музики цих інструментів із групи ідіофонів. У зв'язку з цим активізується інтерес до студій історії дзвонів в Україні, вивчення звичаїв дзвоніння, їхніх функцій у житті людей тощо. Сформувалася нова галузь української гуманітаристики – кампанологія, предметом якої є вивчен-

УДК 780.633.1;37.091.212;37.011.32

Ільчук Ліна Петрівна,

викладач кафедри гри на музичних інструментах і вокально-хорових дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець, Тернопільська обл., Україна. E-mail: linapetrivna@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ДЗВОНАРСТВА

ня складових дзвонарської культури, зокрема її педагогічних аспектів [3]. Розробляються психолого-педагогічні основи духовного оздоровлення школярів засобами церковних дзвонів (Б. Кіндратюк [4], М. Чепига [7]), показано шляхи підготовки майбутніх педагогів до використання відомостей про дзвони, їхню музику в роботі з дошкільниками (Б. Кіндратюк [5]), у загальноосвітній школі (Л. Московчук [6]), окреслено можливості поліхудожнього підходу як напряму вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (О. Бузова [1]), визначено педагогічні засади формування їхньої компетентності у сфері використання виховного потенціалу дзвонарства в основній школі (Л. Вознюк [2]).

Реалізації педагогічних можливостей дзвонарської культури заважає низький рівень компетентності вчителів музичного мистецтва стосовно виховання дітей засобами дзвонарства, пізнання його основ та методики ознайомлення з цим мистецтвом учнів. Тому метою статті є розкриття аспекту формування інтересу школярів до дзвонарства в загальноосвітній школі та надання методичних рекомендацій учителям мистецьких дисциплін. Відповідно до мети визначено такі завдання: розкрити значення дзвонарства у вихованні школярів; проаналізувати

чинні програму й підручники з музичного мистецтва для учнів 5–7-х класів; окреслити методи й форми роботи зі школярами.

Вивчення дзвонарства, його складових важливе для виховання школярів, їхньої обізнаності у сфері мистецтва. На наш погляд, культурна особистість має знати, що дзвони – це музичні інструменти з групи ідіофонів, вивори художнього лиття та механічних систем, обов'язкові приналежності церковного храму, важливі пам'ятки матеріальної, духовної культури та писемності, а також володіти інформацією про дзвонарську культуру свого краю, особливості звучання дзвонів, прикмети відображення їх у музиці, розуміти призначення їхніх виражальних засобів і опанувати елементарними виконавськими вміннями – створювати елементарний музичний супровід на дзвіночках і бубонцях тощо.

Узагальнення власного досвіду роботи з 2010 р. зі школярами й студентами, вивчення напрацювань Т. Борисенко (м. Суми) і особливо Б. Кіндратюка (м. Івано-Франківськ) як педагога-музиканта та викладача методики музичного виховання у виш, його практики вивчення та популяризації дзвонарства серед школярів і майбутніх учителів, наше спілкування з педагогами навчальних закладів дозволило визначити **складові формування інтересу**

учнів до дзвонарства: ознайомлення з елементами дзвонарської культури і її відображенням у мистецтві; збагачення музичних вражень школярів шляхом формування навичок сприймання композицій дзвонарів; розвиток творчої активності учнів у процесі створення елементарного музичного супроводу, навчання гри на дзвониках, бубонцях.

Серед завдань, визначених чинною програмою «Мистецтво», визначено потребу виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва й дійсності; розвиток мистецьких інтересів, естетичних ідеалів; формування системи художніх знань, яка відображає видову специфіку та взаємодію мистецтв. Вважаємо, що вирішенню зазначених завдань допомагатиме включення у зміст навчально-виховного процесу, і особливо в уроки музичного мистецтва, відомостей про складові дзвонарської культури. Насамперед учнів варто ознайомити з традиціями, які пов'язані з використанням дзвонів у світській і духовній українській музиці, а також – із застосуванням дзвонів у християнських богослужіннях, звичаєм жертвувати кошти на відливання дзвонів і будівництво дзвіниць (вони були вертикальними домінантами українського краєвиду і важливою складовою архітектурних ансамблів), турботою про підготовку церковних музик-дзвонарів, шанобливим ставленням до церковних дзвонів, їхнє відображення в літературі, візуальних видах мистецтва, музиці тощо.

Аналіз підручників з музичного мистецтва для 5–7 класів (автори Л. Кондратюк, Л. Масол, Л. Аристова; Л. Масол, О. Гайдамака) показав, що в них побіжно представлена інформація про дзвонарство. Зокрема, Л. Масол, Л. Аристова в підручнику для 6 класу включають окремі відомості про дзвонарство в темі «Камерно-інструментальна музика». Однак, вважаємо, що цього недостатньо для сформованості в учнів інтересу до дзвонарської культури України.

З огляду на зазначене вище пропонуємо ряд доповнень у зміст уроків музичного мистецтва на розсуд вчителя. Приміром, під час вивчення теми 5 класу «Музика як вид мистецтва», коли школярі знайомляться з різними його видами (театр, кіно, цирк, живопис,

література, хореографія), пропонуємо додати *відомості про дзвонарство*: про походження бил, дзвонів, їхнє значення в побуті, музиці, малярстві, літературі; про українських композиторів минулого і сучасності, які вдало використовували імітації звучання дзвонів у своїх творах (М. Березовський, «Радуйтеся, праведнії»; А. Ведель, «Хоровий концерт № 25»; В. Верховинець, «Великодній дощ»; Л. Дичко, «Літургія св. Йоанна Златоустого»; С. Людкевич, «Вічний революціонер», «Балада про Бондарівну», «Останній бій»; М. Леонтович, «Достойно є»; М. Лисенко, «Іван Гус» тощо). Розповідь про мистецтво гри на карильйоні – музичному інструменті, що складається з набору дзвонів (до 80 штук), налаштованих за хроматичним звукорядом із діапазоном від 2-х до 6-ти октав – супроводжуємо *відеопрезентацією*. Цікавими для учнів стануть відомості про єдину в Україні карильйоністку Ірину Рябчун, у репертуарі якої твори «Щедрик» М. Леонтовича, «Ave, Maria» Ф. Шуберта, «Лебідь» К. Сен-Санса та ін.; вона проводить майстер-класи гри на цьому інструменті в одній із дитячих музичних шкіл Івано-Франківська. Важливим засобом формування інтересу стане *слухання у відеозапису* дзвонарських композицій, які майстерно виконують Р. Захарченко, Г. Марчук, І. Сидір, Г. Черненко, підлітки А. Спірін і Б. Коць та ін.

Сучасним школярам у контексті вивчення історії України, української літератури буде цікаво дізнатися про супроводження людини звуками дзвонів упродовж усього її життя: дзвони скликали на богослужіння, позначали його найважливіші моменти, звали на віче в Київській Русі, а пізніше в Галицько-Волинській державі й Великому князівстві Литовському, закликали до боротьби з ворогом, попереджали про небезпеку, стихійні лиха тощо. Дзвоніння були чинником зміцнення соборності українців. З середньовіччя годинникові дзвони на міських ратушах відзначали плин часу. За звучанням дзвонів визначали погоду, ворожили. І, звичайно, музика цих ідіофонів оздоровлювала тіло й душу людини, зміцнювала її дух. Разом із учнями вчитель музики може підготувати *вечір*, присвячений культурі дзвоніння:

школярі познайомляться із різновидами дзвонін, сприйматимуть їх в аудіо-запису, дізнаються, що до *світських* відносять сполошні дзвоніння (на гвалт), сигнальні про небезпеку, биття годинникових дзвонів; *церковні дзвоніння*: благовіст (помірне биття в найбільший дзвін) і власне дзвоніння (задіяні всі дзвони) – дводзвін, тридзвін, перебирання; виконуються ще сумні дзвоніння. Прикладом використання дзвонів чи імітування їхніх звучань у сучасній музиці є твори О. Козаренка – «Українська кафолічна літургія», «Євангеліє від Тараса»; Л. Колодуба – симфонія № 5 «Про метогіа», симфонія-дума № 2, симфонія № 3, симфонія № 6, сюїта «Фрески стародавнього Києва»; М. Кузана – ораторія «Неофіти»; Є. Станковича – «Україно моя»; Б. Шиптура – кантата «На крилах вічності» та ін.

Важливим засобом прилучення підлітків до дзвонарства є вивчення колядок, щедрівок, виконання яких від давня супроводжувалося звучанням дзвоників, бубонців тощо. Наприклад, у руслі ознайомлення з творчістю М. Леонтовича (5–6 клас, тема «Хорова музика») учні вивчають всесвітньо відомого «Щедрика». Пропонуємо послухати цей твір у вокально-інструментальному виконанні, де задіяно вокальну імітацію дзвонів учасниками хору, звичайні дзвінки, а також оркестрові дзвони. Під час виконання щедрівки доречно буде вправлятися зі створення музичної імпровізації з використанням дзвоників і бубонців.

У контексті ознайомлення учнів із творчістю С. Рахманінова, яка вивчається в 6 класі (теми «Жанри хорової та інструментальної музики»), розповідаємо про використання ним звучання дзвонів чи їхньої імітації в музичних творах і проводимо бесіду про функціональність такого введення. Наприклад, у «Прелюдії до-дієз мінор» яскраво відчужаються тривожні удари великого дзвона, які пронизують цей твір від початку і до кінця, символізуючи постійну боротьбу з життєвими труднощами. Також серед творів композитора виділяється вокально-симфонічна поема «Дзвони» (на вірші Едгара По). Кожна з її чотирьох частин метафорично показує різні грані життя людини, сповне-

не надій, очікувань, аж до сумного кінця (I ч. – звук срібних дзвіночків – метафора молодості; II ч. – звук весільних дзвонів – метафора кохання; III ч. – звук сполошних дзвонів – метафора загрози і страху; IV ч. – звук похоронних дзвонів як метафора смерті). Для налаштування учнів на сприймання повідомляємо про велику любов і повагу композитора до дзвонів і дзвонін, які чув із дитинства, що відбилося в його творчості.

Пропонуємо проведення *музичної вікторини* за творчістю С. Рахманінова (твори для слухання: 1. Прелюдія до-дієз мінор. 2. Вокально-симфонічна поема «Дзвони». 3. Прелюдія сі мінор. 4. Симфонія № 4 тощо).

У своїх методичних пошуках спираємося на дослідження з української кампанології (від італ. *campana* – дзвін; наука про дзвони та все, що з ними пов'язане) і педагогіки дзвонарського мистецтва. Для реалізації виховного потенціалу дзвонарства та глибшого розуміння механізмів його впливу на підростаючу особистість широко застосовуємо таку форму роботи зі школярами, як залучення їх до краєзнавчої, музикологічної пошукової діяльності з вивчення джерельних основ дзвонарства. Така діяльність може стати основою програми роботи *шкільних клубів за інтересами, творчих об'єднань, наукових секцій, дитячих оздоровчо-екологічних центрів* [4, с. 212] на базі загальноосвітньої школи і позашкільних навчальних закладів. Інтерес до вивчення дзвонарської культури значно підвищиться, якщо організовувати *учнівські експедиції* з метою дослідження дзвонів своєї місцевості, відшукування приказок, прислів'їв, пісень про дзвони, їхні функції.

Важливим видом діяльності школярів на уроках музичного мистецтва є гра на елементарних музичних інструментах. Під час ознайомлення з музичними творами пропонуємо створити музичний супровід (дзвоники, бубонці): розділяємо учнів на дві групи, одна з них співає, інша виконує музичний супровід, потім види діяльності змінюються. Можна створити з допомогою учнів партитури, де перша-друга група дітей супроводжуватиме спів третьої-четвертої групи з різним ритмом, що урізноманітнить твір.

Напередодні великодніх свят пропонуємо старшим підліткам підготуватися до «*Турніру-вікторини*». Для цього потрібно в мережі Інтернет вибрати цікавинки про українське дзвонарство й подати їх у вигляді запитань для однокласників. Приміром: 1. Де знаходиться найдавніший із великих дзвонів, що й нині використовується? (Львів, дзвін 1341 року, церква Святого Юра). 2. Яка історія найбільшого дзвона Почаївської лаври (вивезли в Першу світову війну й цим урятували від знищення, а потім вдалося повернути на місце). 3. Розкрити механізм лікувальної дії церковного дзвоніння. 4. У якій школі учні за чергою піднімалися на високу дзвіницю Корнякта й били у дзвони (школа Львівського Святоуспенського братства). 5. Відняти в творах українських прозаїків чи поетів два-три приклади мистецького опису краси дзвіниць, майстерної гри дзвонаря, краси створених ним композицій, їхньої дії на людину тощо.

З метою ширшого впровадження в основній школі інтерактивних методів навчання радимо застосовувати *моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор і спільне вирішення проблеми* на основі аналізу обставин і відповідної ситуації. Серед інтерактивних вправ:

Музична квітка. Учні діляться на команди, обирають капітана. Учителю розташовує на дошці паперову квітку, на пелюстках якої містяться визначення понять і термінів без їх назв. Приміром:

– Як називають людину, яка грає на дзвонах? (Це...).

– Споруда, де підвішують дзвони. (Це...).

– Найстаріший нині діючий дзвін в Україні. (Це...).

– Які існують види дзвонів? (Це...).

Капітан кожної команди (ряду) обирає пелюстку, й члени команди під час обговорення доходять спільної думки стосовно правильної відповіді й тим самим набирають залікові бали.

Розрізане доміно. Учням роздають картки, на половині яких записано початок приказки чи прислів'я, а на решті – закінчення. Учень, який отримав картку з початком прислів'я, починає читати, а той, у кого картка з продовженням, – завершує фразу. Наприклад:

– «Чути дзвін...» ... та не знати де він»;

– «Бім-бім, дзелень-бім...» ...загорівся кицькин дім»;

– «Дяк у дзвін...»...а дідько в клепало»;

– «Бий, дзвоне, бий...» ...хмари розбий».

«Відшукай помилку». Необхідно дати правильну відповідь на запитання: один учень відповідає, а решта уважно слухають і виправляють, отримуючи за це додатковий бал. Орієнтовні запитання:

– Що таке церковний дзвін і яке його призначення? (Благовістить богослужіння, відзначає його найважливіші етапи та закінчення).

– Яких ви знаєте попередників дзвонів? (Била, клепала).

– Як називають людей, котрі відливають дзвони? (Людвисарі, майстри-відливники).

– Які метали використовують для відливання дзвонів? (Мідь, олово).

– Яку роль у музичному творі найчастіше відіграє звучання чи імітація дзвонів? (Визначальну, кульмінаційну, сповісальну).

Ігри «Упізнай звук», «Визнач дзонарську композицію». Під час цієї музично-дидактичної гри використовують виготовлені школярами біла, клепапа, віднядені дзвінки різної величини, бубонці. Клас ділиться на дві команди, усі повертаються спиною до вчителя. Він ударяє по одному з інструментів, діти відгадують, що звучить. Потім пропонується назвати зімітоване педагогом церковне або світське дзвоніння (благовіст, перебирання, передзвін, дводзвін, тридзвін, сполошне дзвоніння тощо). Варіантом гри може стати впізнання на слух звуків інструментів чи дзвонів у запису.

Турнір-вікторина. Під час підготовки до неї серед творчих завдань старшим підліткам пропонуємо й таке: підготуватися до турніру-вікторини «Дзвонарська культура України» (ділимо клас на чотири групи, кожен учень готує по п'ять-шість запитань, згодом у команді вибирають з усіх питань п'ять найцікавіших і на уроці їх ставлять група груп за чергою. (Примітка: рекомендуємо учням під час підготовки скористатися джерелами: Кіндратюк Б. «Дзвонарсь-

ка культура України» та його ж «Історія української літератури Михайла Грушевського як органологічне джерело»). Підготовка до такої гри сприяє розвитку пізнавальних інтересів і вмінню їх задовольняти.

Семихвилика-цікавинка «Чи знаєте ви, що...». Старшим підліткам пропонуємо розробити для учнів початкової школи семихвилика-цікавинку (з супроводженням візуального ряду на слайдах) «Чи знаєте ви, що...»: ...найдавніший, повністю збережений, датований за давніми пам'ятками 1341 роком дзвін використовується нині на дзвіниці Львівського Святоюрського храму разом із ще більшим, 1933 року виготовлення дзвоном (Андрей); ...попередником дзвона в богослужінні було било чи клепапа; ...музика дзвонів лікує не тільки тіло, а й душу; ...за допомогою дзвонів визначають погоду; ...дзвонами вмілі виконавці розганяли грозові хмари, оберігали село від граду; ...правильне розміщення дзвонів на дзвіниці, зручне прив'язування шнурів до язиків, аби дзвонити одночасно багатьма дзвонами, має назву балансування; ...била та дзвони ще й нині використовуються в монастирях для позначення розпорядку дня; ...ударник, яким б'ють у дзвін, ще називається серце, язик, било; ...майстри гри на дзвонах, аби бити в їхній набір на дзвіниці, використовують руки, ноги, прив'язують шнур до пояса, іноді й зубами тримають кінець мотузки від дзвона; ...найбільший із дзвонів на дзвіниці називається благовісник, а ще є малі або задзвінні, середні, постові (від слова «піст»), поліелейні; ...композитори, наприклад, Богдан Шиптур для імітації звучання дзвона використовує оркестрові інструменти; ...феномен звучання дзвона пояснюється тим, що після вдарення в його ударне кільце, поступово починає вібрувати вгору корпусу і видавати свої призвуки, які накладаються один на одного і так утворюють своєрідний акорд; ... виготовленні із чистого срібла дзвони погано звучать, адже оптимальним для них сплавом є поєднання 80% міді та 20 % олова.

Продовження роботи з формування в учнів інтересу до дзвонарства відбувається в *позаурочний час у гуртку «Юних дзвонарів»*, де учні пізнають основи гри на дзвонах, вивчають світ-

ські та церковні дзвоніння, створюють власні дзвонарські композиції. У процесі опанування підлітками різних дзвонів наголошується на давніх традиціях биття у дзвони, формуванні династій дзвонарів, що сприяло збереженню звичаїв дзвоніння (нині для цього створюють спеціальні гуртки, де навчають гри на дзвонах тощо). Подібне залучення до дзвонарства практикується на Вінничині (м. Шаргород, ансамбль «Подільські дзвони») і в Луцьку, у Науково-методичному центрі дзвонарства.

Налагодження на базі школи діяльності музикознавчої лабораторії з історії розвитку дзвонарства, дослідження дзвонів стимулює учнів до пізнавально-пошукової роботи. Розвитку інтересу підлітків сприяє відвідування дзвіниць, ознайомлення з історією формування на них набору дзвонів, історією їхнього придбання. Так, нами організовувалися поїздки на традиційні фестивалі дзвонарського мистецтва до м. Дніпра (Монастирський острів), м. Луцька (замок Любарта), монастирів Преображення Господнього, що на Ясній Горі в с. Гошеві Долинського району Івано-Франківської області. Під час екскурсії до Музею дзвонів у Луцькому замку наші вихованці переконалися в повсюдному використанні дзвонів, адже серед експонатів є ідіофони з морських суден, залізничних вокзалів, пожежних частин.

Таким чином, у роботі з підлітками з формування інтересу до дзвонарства використано не тільки цікавий кампанологічний матеріал, а й різні методи й форми, що залучають вихованців до творчої діяльності. Першочерговим завданням постає наповнення змісту уроків музичного мистецтва привабливими для школярів дзвонознавчими відомостями, використання інтерактивних вправ та ігор. Мистецько-педагогічний аналіз творів, де звучать дзвони чи імітується їхнє звучання, привертає увагу учнів до значення дзвонів, спонукає до роздумів, узагальнень. Використання інтерактивних вправ та ігор на уроках активізує навчально-пізнавальну діяльність учнів, сприяє глибшому пізнанню складових дзвонарської культури свого краю та формуванню до неї інтересу. Важливим засобом пле-

кання поваги до складових дзвонарської культури є включення підлітків у краєзнавчу, музикологічну пошукову роботу, що збагачує морально-духовну сферу школярів.

Перспективу наукового пошуку вбачаємо в подальшому дослідженні практичної складової проблеми, зокрема, розробці змістового компонента мистецьких уроків із використанням творів літератури, музики й малярства.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бузова О. Д. Поліхудожній потенціал вивчення дзвонарського мистецтва України в контексті системи музичної підготовки майбутнього вчителя музики [Електронний ресурс] / О. Бузова / Режим доступу: www.bdpn.org/scientific_publishend/pedagogics_4_2005/21.
2. Вознюк Л. П. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музики до виховання підлітків засобами дзвонарства // Проблеми підготовки сучасного вчителя : [Зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту]. – Умань, 2012. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 14–20.
3. Кіндратюк Б. Д. Дзвонарська культура України : моногр. дослідження. – Вид. 2-ге, виправ. і доп. / Богдан Кіндратюк : [наук. ред. Ю. Ясіновський]. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2015. – 912 с. + CD.
4. Кіндратюк Б. Д. Духовне здоров'я школярів і музика дзвонів: етнопедагогічний аспект : [наук.-метод. посіб.] / Богдан Кіндратюк. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. – 270 с.
5. Кіндратюк Б. Д. Підготовка майбутніх педагогів до використання дзвонарства в роботі з дошкільниками // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. XIX–XX. – С. 62–67.
6. Московчук Л. До питання про виховний і оздоровчий вплив церковного дзвону на учнів ЗОШ // Рідна школа. – Київ, 2005. – № 7. – С. 11–13.
7. Чепига М. Стимуляція здоров'я та інтелекту / Михайло Чепига, Світлана Чепига. – [Вид. 2-ге., переробл. і доп.]. – Київ : Знання, 2006. – С. 31–33.

REFERENCES:

1. Buzova, O. D. (n.d.). *Polikhudozhnii potentsial vyvchennia dzvonarskoho mystetstva Ukrainy v konteksti systemy muzychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky* [Polyartistic potential of study of bell ringing in Ukraine in the context of a system of musical training of future music teacher]. Retrieved from www.bdpn.org/scientific_publishend/pedagogics_4_2005/21.
2. Vozniuk, L. P. (2012). *Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzyky do vykhovannia pidlitkiv zasobamy dzvonarstva* [Pedagogical conditions of training of future music teachers in order to educate teens by means of bell ringing]. In *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia: zb. naukovykh prats Umanskoho derzavnoho pedahohichnoho universytetu: Vol.5, Issue 2. (pp.14–20.) Uman.*

3. Kindratiuk, B. D. (2012). *Dzvonarska kultura Ukrainy* [Bell ringing culture of Ukraine]. Ivano-Frankivsk: Vydavnytstvo Prykarpatskoho nats. un-tu im. V. Stefanyka.

4. Kindratiuk, B. D. (2005). *Dukhovne zdorovia shkoliariv i muzyka dzvoniv: Etnopedahohichnyi aspekt* [Spiritual health of students and music of bells: Ethno-pedagogical aspect]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV.

5. Kindratiuk, B. D. (2008). *Pidhotovka maibutnih pedahohiv do vykorystannia dzvonarstva v roboti z doshkilnykamy* [Training of future teachers to use bell ringing working with preschoolers]. In *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Pedahohika: Vol. XIX–XX. Ivano-Frankivsk.*

6. Moskovchuk, L. (2005). *Do pytannia pro vykhovnyi i ozdorovchyi vplyv tserkovnoho dzvonu na uchniv ZOSh* [On educational and health effects of church bells on students]. *Ridna Shkola*, 7, 11–13.

7. Chepiha, M., & Chepiha, S. (2006). *Stymuliatsiia zdorovia ta intelektu* [Stimulation of health and intellect]. (2nd ed.). Kyiv: Znannia.

Стаття надійшла до редакції 08.03.2017 р.

Рис. 1. Структурно-логічна схема стимулювання розвитку пізнавального інтересу школярів до дзвонарства